

Forfatter: Heiberg, Johanne Luise

Titel: 4. Del : 1856-82

Citation: Heiberg, Johanne Luise: "4. Del : 1856-82", i Heiberg, Johanne Luise: *4. Del : 1856-82*, udg. af AAGE FRIIS ; ELISABETH HUDE ; ROBERT NEIENDAM ; JUST RAHBEK , 1944, s. 111. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-heibfr07val-shoot-idm139968710780944/facsimile.pdf> (tilgået 19. april 2024)

Anvendt udgave: 4. Del : 1856-82

elsket Efterlevende. For Marie var dette Besøg ingen Illusion, men en Virkelighed, der fyldte hele hendes Sjæl. Var dette et Bedrag af hendes Indbildningskraft, da var det i al Fald et skjunt Bedrag, som gode Væsenet havde skjenket hende.

Theatrets Ferie var begyndt, og vor Attras stod nu til endelig for første Gang at nyde et Sommerophold paa Herregarden Bønderup. Glæde drøge vi derud, fulde af Haab om, hvad der ventede os der. Ak, vi stakkets Mennesker! hvor Lidet vide vi om, hvad Fremtiden lærer i sit Skjød!

BONDERUP. „MARIA STUART“.

Paa Veien til Bønderup glædede jeg mig ved Tanken om at skulle ordne det nye Hjem smukt og hyggeligt, at skulle gjenno alle de Haandarbejder, jeg tidligere havde udført til Urydelse for Værelserne, over at Alt var lagt saa pænt og bekvent tilrette i Kasserne, at jeg hurtigt kunde faa hele Huset i Orden; - - glædede mig til om kort Tid at skulle modtage min kjære Veninde, Bispeinde Mariasena og hendes Børn, medens Biskoppen foretog sine sædvanlige Visitationsreiser og efter disse ogsaa vilde indfinde sig hos os.

Beskrivelsen af min første Overraskelse ved at indtræde i denne vor nye Bolig skal være helliget Fæder, i Husmoder, idet jeg er vis paa Eders Sympathi. Saa hører da nu denne min sandfærdige Beretning!

Alle mine Kasser havde den forfærdelige Ole paa egen Haand aabnet og kastet Alt halter til bulter ind i et stort Fædebur, Gardiner, Bøger, broderede Sæger, Linned, Madratsen, Porcelæn, Glas, Lyr, Læmpen, Speile, Børde, Servanter etc. laa hængslængt i det store Fædebur, midt paa Gulvet, som et stort Bjerg og indfildret imellem hverandre som Glasstumperne i et Kalcidockop. Det Enc maatte trækkes ud efter det Andet som et Nagle Garn, der er kommen i Ulsve. Af et fuldkommen nyt Køkkeninventar fandtes ikke en Kjedel, der ikke var brugt og kulsort af Ilden, og nogle af Karrene vare aldeds ubrugelige, da Ole havde tilladt Haandverksfolkene ifjor at koge Lins i nogle af dem og benytte andre til Farvepotter. De nymalede Vægge, Gulve og Vindueskarme, de nybetrukne Sofas og Stole, Alt var i den Grad overplettet med Fluesnavs, at jeg aldrig havde troet, at der kunde findes en sønden Mængde af denne Pøbel blandt Insekter. Sagen var, at den djævelske Ole hele forrige Sommer, hvor vi jo ved Heibergs Sygdom vare blevne forhindrede i at flytte derud, havde Dag og Nat ladet alle Vinduer staa aabne for, som han sagde, „at lufte ud“.

Jeg betragtede alt dette i stum Forbauselse, og, som mig syntes, med overmenneskelig Tælmotighed; men da jeg kigede ned i en af Kasserne,

hvilken jeg gjenkendte som den, hvori med stor Udhængslighed og efter alle Kunstens Regler Thorvaldsens store, viddende Amor med Lyren fandtes, og saa, at den ene Arm var brækket af, da brast jeg overtroiske Menne-

5 sku i Græd. Ole forklarede, at det kunde han ikke gøre for, thi da han havde villet løfte den op af Kassen i Armen, var den derved brækket. Naturligvis spurgte jeg ham, hvem der havde anmodet ham om at aabne alle Kasserne? Herpaa svarede han noget uforstaaeligt Væsel, hvori det var umu-

10 ligt at finde Mening. Min Opmærksomhed af denne Sag var, at dette dumme Menneke ligefrem havde gjort det Hele af en ubetingelig Nysgjerrighed for at se, hvad vel alle disse Kasser kunde indeholde; hvilket, som han meget naivt ytrede, havde moret Forpagterens Familie og Alle i Omegnen at tage i Øie-

15 syn. Nu begyndte jeg altsaa det Sisyphusarbejde, om muligt at faa Rede paa alt dette. Da jeg savnede en Del af Porcelainsgenstandene og spurgte ham, hvor disse vare, svarede han ganske frimodigt, at de med samt nogle smaa

20 Børde vare ovre hos Forpagterens, da de for et Par Dage siden havde havt et større Selskab og været i Forlegenhed for saadanne Gjenstande. Senere savnede jeg et temmelig stort Speil og var alt i Færd med at skrive ind til Møbelhandleren, der havde besørget alle større Møbler derud, i den Tro at han maatte have glemt dette Speil, — da jeg ganske tilfældigt kom over

25 i Oles Stue og saa Speilet nok saa pænt hange paa hans Væg over hans Sofa. Ved mit Udbrud herom, svarede han, at han syntes, at Speilet lige saa gjerne kunde hange der, til vi kom. Da jeg saa sagde: „Men nu have vi jo alt været her i flere Dage.“ svarede han: „Ja, nu kan Du jo ogsaa faa det.“

30 — Og saaledes gik det med mange andre Sager, saa man formelig maatte gaa paa Opdagelsesreise for at skaffe dem tilbage. Kort sagt, jeg havde en Følelse af, at alle Smaatrolde havde i Forening med Ole som et villigt Rødskab berøvet mig denne Sorg og Skuffelse. Da jeg havde sundet mig noget, fik jeg imidlertid et andet Syn paa Sagen, og jeg sagde til Heiberg: „Du

35 tror nu vist, at jeg er meget uheldig over alt dette? Men ser du, jeg er ikke langt fra nu at glæde mig over det. Du husker vel, at jeg Hjør, da vi bleve forhindrede fra at tage herud, fandt mig roligt heri, thi med Et overfaldt mig en Aandse om, at noget Sorgeligt vilde møde mig paa dette Sted, og min Phantasi var i travl Virksomhed og Angest for, hvori dette kunde bestaa. Ser du, heri bestod det altsaa; og Gud ske Lov, at det ikke var

40 noget Værre, der ventede mig her.“ — Saaledes trostede jeg mig da paa bedste Maade. Ak, det var et stakkels Haah!

Den 14de Juli ankom Biapinde Martensen med sine tre Børn, den voksne Son og Datter samt min lille Rantige Guddatter Josepha for at blive hos os til ind i August. Det var i Sandhed velgjørende for mig at have denne Ven-

45 indes daglige, elskverdige, beroligende Omgang, thi til Trøst for alle mine

Taler til mig selv var min Sind betyngt af Angst og Uro over Heibergs Befindende, der til Trods for hans eget og Lægens Udsagn forekom mig betænkeligt, og min Venindes milde og trøsterige Ord virkede velgjørende paa min Sind. Hun sagde ofte: „Du angster Dem vist uden Grund, Elskede! Heiberg synes jo munter og glad.“ Hun og Børnene hang med stor Kjærlighed og Beundring ved Heiberg, og ofte har hun udtalt, at hun aldrig havde kjendt et mere behageligt Menneske i Omgang end Heiberg. Og sandelig, hvem der her paa Bonderup havde set hans muntre Vesen, vilde det intet Øieblik faldet ind, at han har paa en dødelig Sygdom. Altid skjulende sit Hidselighed, aldrig klagende sig, var han som altid det oplivende Element i vor Kruds. Atter her beundrede jeg Heibergs Evne til at underholde sig med de Yngre uden Spor af nogen Hovmestereren eller en Ældres behørende Tone, hvorfor ogsaa disse felle sig fri, aabne og muntre i hans Omgang.

Først i Angst indfandt ogsaa Biskop Martensen sig hos os, og vi Kvinder lyttede ofte med Glæde til de Samtaler, som han og Heiberg førte om saa godt som Alt, hvad der bevægede Tiden i Religion, Politik og skjøn Litteratur. Mellem disse to Mænd, saa forskellige i Meget, havde der aldrig i de 24 Aar, de vare bundne til hinanden i Venskab, fundet nogen Dissonans eller Uenighed Sted, saa man med Rette kunde kalde deres Forhold et prøvet Venskab. Meget bidrog de ogsaa hertil. De vare begge trofaste Naturen, ikke svaiende lid og did efter de stieblikkelige Strømninger. De vidste, hvad de vilde, og de vilde kun det Gode og Ædle.

Imellem de Samtaler, der førtes paa Bonderup, blev den atter og atter optaget, nemlig Bedømmelsen af Schillers Digterværk: „Maria Stuart“, der var ansat til Opførelse i næste Saison med mig i Titelrollen; en Rolle, der i høi Grad interesserede mig, og som jeg nu her paa Bonderup gjorde mig færdig til at optræde i sidst i September. Det var en almindelig Mening, at Schiller havde skildret Marias Character for blod, for sentimental, halvt som en Nonne, en Helgen; en Mening, jeg tror, man herhjemme var kommen til, ved at en „Følelseskuespillerinde“ sidst havde spillet Rollen paa vor Scene. Jeg mener derimod, at der i Schillers Tegning af Maria Stuart er udtrykt en høi Grad af Kraft og Kæmpe, og kun naar dette kommer til sin Ret ved Fremstillingen, kan det hele Billede interessere os. Rollen maaske spilles af en Characterkuespillerinde, der gennem Udførelsen kan lade alle de Facetter glimre i det fulde Lys, hvorpaa Tegningen er saa rig. Beskuelningen før at have gjort hende til en Helgen modsiger jo sig selv i det Øieblik, Digteren bestemt udtaler, endogsaa ved hende selv, at hun har staaet i Ledtog med sin Husbands Mordere og samtykket i, at dette Drab fandt Sted, — det Eneste i hans Skildring, som jeg finder psykologisk usandt. Jeg tror vel, som hendes Character var, og som Tønnen ved det skotske Hof paa den

Tid var, at Maria, naar de skotske Lorder med Bothwell i Spidsen frekt udtalte sig om hendes usle Gernel, at det Bedste var at se at blive af med ham paa en eller anden Maade, at hun da kunde udbryde i en leffardig Latter over saadan Tale, men aldrig lagge Planen i Forbund med dem om et Mord. I min hele Opfattelse af denne Dronnings Fierd er jeg i de sidste Aar noget bleven styrket ved Professor Schierns historiske Afhandling om Bothwell. Heri staar udtrykkeligt, at Maria engang ved Lordernes Udtalelse om at blive af med Kongen siger: „Hvad I gjøre, saa vogt Eder for Noget, der kunde berøre min Samvittighed og min Ære.“ De tidligere ofte udtalte Beskyldninger, at Maria for Mordet havde indfærdet sig i „Domherrehuset“, hvor Darnley læs sig, og borttaget Silkegardinerne og Andet af Værdi, for at ikke ogsaa dette ved Sprængningen af Huset skulde gaa tabt, faar man nu lige saa lidt til at tro; thi en saadan Handling ligner ikke den friske, ungdommelige, om end letsindige Maria. Hele Verden forbauses over, at hun efter Kongens forfærdelige Drab søgte hans Morder. Men man hu-ke pas, at saa godt som hele den nederdragtige skotske Adel sikkert underkjøbt af Elisabeth, tilskyndede hende dertil „for at redder Landet fra Undergang“, som de sagde. Og derfor har jeg aldrig kunnet foretage mig med Schierns bestemte Udtalelse i Stykket, at hun var en Morderke. En saadan havde ikke båret sin Skjæbne, som hun bar den, uden dybe Samvittigheds kvaler; en Morderke med en Løgn paa Læben der ikke som hun den nedbødsfulde Skjændsel, roligt, ophøjet, fuld af Tro til den Gud, for hvis Aasyn hun snart skulde aflægge sit Regnskab. Da maatte hun have været en Djævel, og det var denne Maria ikke, som var tilbødt af alle dem, der omgav hende, Høje og Lave — og det bliver mere og mere troværdigt, at de mange Breve, der skulde tjene som Bevis for hendes Brøde, ere fulde af alle tilhøbe.

Maria Stuart var en af de lykkelige, eller om man vil, ulykkelige Kvinder, der foruden at være begavet med Skjønhed, Ynde, Aand og en uimodstaaelig, letsindig Overgivenhed havde et saadant Overmaal af Erotik i sin Natur, at saa godt som alle Mænd, der kom i hendes Nærhed, antændtes af denne til deres og hendes Fordervelse. Havde Maria været uden Ynde, kold, beregnende, ikke saa saubøjertig sanddru, da var visse hendes Skjæbne bleven en anden. Som altid hos Ungdommen var der ogsaa hos hende en Lettroenhed, en Frihed for Mistro lige overfor Menneskene, som paa den ene Side forbeholdt den Fortryllelse, hvorefter hendes Væsen var gjennemstrømmet, men paa den anden Side gjorde hende uskikket til at staa som Dronning i en saa forderst Tid i Skotland, hvor hver enkelt Lords Fæderlands-kjerlighed kun havde det Maal, at han selv kunde komme til Magten og styre Riget. Denne Mangfoldighed af demoraliserede Stormænd var det hen-

des Skjæbne at færdes imellem for at styre dem med den fine, kvindelige Haand, der knustes af deres pansrede Stridshandsker. Maria Stuart var intet Geni, og man kan vel sige, at til at være Dronning i saa forviklede Forhold var hun ikke skikket. Det lette, munde Sind gjorde hende uforsigtig i sine Ytringer, det varme Hjerte bevog hende til at lyde til den Elskovars, 5 hvorefter hendes Kvindnatur var gennemstrømmet, uden at det faldt i den Ulykkelige Lov at møde Fen, der kunde forvandle Fros til Apollon og give hendes hele Væsen en heile Rensning. Det religiøse Element hos hende var efter det kun som hos den unge, umiddelbare Kvinde, der holder fast ved Guds Barmhjertighed uden at have arbejdet hen mod, hvad Gud kræver af Lydighed og Forsagelse, og den katolske Lære med sin Syndsforsædelse gjorde hende tryk for Følgerne af hendes Overtrædelser. En protestantisk Kvinde havde ikke slægt sig til Ro hermed. Hvad der ogsaa kan bebrejdes Schillers Digtning, er Slutningsscenen, Skriftemalet, hvor Kalken og Hostien føres frem paa Brædderne; thi dette er at vanhellige det Helligste*. 15 Kirkens Sacramenter have Intet paa Theatret at gjøre. Shakespeare havde aldrig endeltes kunnet forgribe sig paa dem, han forstod at holde Kirken borte fra Theatret.

Som Følge af vorre steds tilbagevendende Samtaler paa Bonderup om Maria Stuarts Personlighed og om Schillers Digtværk modtog Heiberg 20 efterfølgende Brev fra Biskop Martensen, efter at han havde forladt os.

Kbhvn., den 15. Aug. 1860.

Herr. Etatsraad Heiberg.

Lad mig, kjære hofmægtige Ven, takke Dem og Deres Hustru, vor kjære Veninde, for vort Ophold paa Bonderup. De Samlivets Dage jeg tilbragte hos 25 Dem, vare for mig, sande Hvile- og Recreationedage.

Jeg er nu atter optagen af mine Forretninger, men tog mig dog i Gaar Aften Tid til paany at læse Maria Stuart, hvorefter jeg atter overbeviste mig om dette Værks herlige Virkning. Jeg troer at burde være enig i at der i Marias Charakter ligger mere Energie end man i Almindelighed antager 30 og uden dette vilde jo heller ikke hendes Resignation kunne være saa ødel som den er. At hendes tidligere Forbrydelser vel meget gjøre Indtrykket af det Forgængere og Tilbagelagte og kun vise sig som temmelig lette Skygger, er maaskee uethetisk uakværdigt for at bevare hendes Elskværdighed, kan maaskee ogsaa tildeels forsvares derved, at hun angreder paa catholsk og ikke 35 paa protestantisk, om end Schiller lægger hende en enkelt protestantisk Sentens i Munden, der dog ikke har videre Consequenser. I hendes Død kunde

* Det udelades paa vor Scene.

det formentligen ønskes langt mere fremtrædende, at denne Dod ikke blot er et Værk af Elisabeth, men Værket af den yngstjældende Nemesis, der bruger Elisabeth som sit Redskab. Jeg tvivler aldeles ikke om, at Shakespeare overvældende vilde have ladet denne Side af Historien fremtræde, og derved fra de blot individuelle Forholde rykket os ind i den sædelige Verdensordens universelle og evige Forholde. Hos Schiller træder Nemesis eller Retfærdighedsaaenhærsken kun frem, forsaavidt den kan hestaae med den værende og elskværdige Dronning, hvem vi paa alle Maader søge at undskyldte. — Mærkeligt er det at Maria i Afskeds-scenen ikke hør et Ord for det Folk, hvis Dronning hun har været; og det uagtet hun har ført sig sine kongelige Smykker. Hun gaar i denne Scene udelukkende op i individuelle Forhold, hvilket er mere grindeligt end drønningeligt. Forøvrigt er jeg fuld af Beundring og Kjærlighed til det Schillerske Værk, der uagtet Alt hvad der mod Rette eller Urette kan siges, er udsprunget af en hei og ren Begjæstring. Jeg glæder mig til den forestaaende Opførelse og lover Fru Heiberg og mig selv, at jeg skal hengive mig til det rene, ublandede Indtryk uden alle fordævelige Reflexioner og forudfattede Meninger.

Med hjertelig Hilsen

Deres hengivne

H. Martensen.

Hvad er det, der i alt Væsentligt rører os helt igjennem i den historiske Maria Stuarts Liv? Er der ikke netop det rent Menneskelige i denne Kvinde-skikkelse? Vi føle, vi forstan hendes Forvildelse. At hun i Dødestunden ikke udtaler et Ord til det Folk, som hun var sat over som *throning*, er atter her menneskeligt og naturligt, thi hvorledes maatte disse Ord have lydt lige overfor et Folk, der saarede hende fra første Time, hun ankom til dette taagede Land, hvor selv de Høieste i Sunfundet stode som raa, intrigante, samvittighedsløse Undersaatter, der vilde bruge den fine, fra Livet ved det franske Hof helevne Kvinde til deres egoistiske, forbryderiske Planer. Hendes Sorg og Beklæmthed, da hun forlod Frankrig for at begive sig ind i dette Skotland, var en Forudfølelse af, hvad hun nu gik imøde. Hørende et hendes digteriske Udbud ved Afskeden fra Frankrig, rørende, da Skillet gik stille i Taapen, hendes Bøn om at vække hende tidligt om Morgenen, forend den franske Kyst ganske forsvandt for bestandigt for hende. Enden en Gang vilde de taarefyldte Øine bringe dette Frankrig sit sidste Farvel. En Elisabeths kolde, falske Natur vilde maaske have kunnet beherske et saadant Folk og knust Forræderne, der stode i Spidsen for det, i Stedet for at disse knuste denne menneskelige Kvinde; Maria var ikke dette djævelske Spil voksen. Og er det ikke netop denne rent kvindelige Uformuenhed paa dette Punkt, der

har vækket hele Verdens Sympathi for hende? Hun staar i hele den skotske Historie som en stakkels adelig, skøn Fugl, der forfølges af de rovhjerte Jægerees Sværd og Pile, indtil den endelig og ubeskyttet af Alle søger sin Tilflugt hos en Tiger, der jo end at kunne alle hendes Forfølgere. Denne grumme, snedige Tiger var Bothwell. Hun stode paa den Vældiges Kraft lige overfor hendes kvindelige Svaghed. Dog atter her blev hendes Skønhed, den erotiske Natur hendes Fødselvæsen; disse Egenskaber hos hende forvandlede snart Beskytteren til en lidenskabelig Elsker, der gennem sin Lidenskab søgte Prægen af sin Ægterighed ligesom faldt ned i Skjodet paa sig. Hvorfor gav hun efter for denne hans Lidenskab? gav efter i den Grad, at hun halvt tvungen, halvt frivilligt legete ham? — vel mest fordi hun trængte til en Mand at støtte sig til. Hele Verden forundredes derover; — men Verden vidste da ikke, hvad vi senere have lært af Historien, at saa godt som alle de heftigste Forrædere, der omgav hende, raadte hende af alle Kræfter til dette Skridt som Landets og hendes eneste Redning. Men saa snart Raadet blev fulgt, vendte de sig Alle mod den Ulykkelige og forenede sig med dem, der vilde hende ild, deriblandt hendes egen Brøder. Og hvem stod nær hende paa dette Forræderi mod hende? Elisabeth, ingen Anden end denne engelske Dronning, i hvis Sold Forræderne stode. Saa længe Maria, denne for alle Mænd umodigstelige Kvinde, aandede under den samme Sol som Elisabeth, levede denne hæslige, men kloge, ja sataniske Dronning i Angst for hendes Beundrere, i Misundelse over hendes Skønheds Magt, der fremtryllede en Hær af ungdommelige Tilhængere, som ikke skyede at vove Livet for at vinde hende, redde hende og befæste hendes Rettigheder, ikke alene til Skotlands Throne, men til den Throne, som Elisabeth beklædte. Og derfor maatte denne farlige Rivalinde for enhver Pris styrkes, knuses og tilintetgjøres.

Jeg anseer mig for lykkelig ved snart at skulle fremsætte denne Maria, glemte mig til, at det store Publikum snart skulde dele min Interesse for denne vidunderlige Kvinde, og vere Samtaler paa Bonderup dreiede sig ideligt om Schillers Digterværk og om den Opfattelse, jeg agtede at lægge til Grund for min Udførelse. Snart skulde imidlertid disse Samtaler afbrydes. Den 10de August ruiste Martensens Familie fra os. Ved Afskeden glædede vi os til atter i det sildige Efteraar at ses i Byen under de gamle Forhold.